



REVISTĂ LITERARĂ

A P A R E :

În 1 și 15 a fiecărei luni, după stil nou.
Prețul unui exemplar 50 bani.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

VI., STRADA VÖRÖSMARTY 60a

ABONAMENTUL :

Pe 1 an 10 cor., pe jumătate de an 5 cor.
Pentru străinătate 1 an 15 franci.

DIN PREOCUPAȚIILE MODERNE.

«De ce atâtea suferințe, atâtea apăsare, atâtea nedreptate? Miseria umană a deschis ochii mari, plini de lacrimi, de îndoială și muștrare și a întrebat de ce?»

C. D. Gherea.

Vieța, conștiința și acțiunea sunt preocupările tuturor cugetătorilor. Vieța însă, întocmai ca și acțiunea, nu are valoare, dacă nu e conștientă. Conștiința fiind deci motorul important, care mișcă lumea, aceasta este obiectul de predicție al analizei filosofilor din toate vremurile.

Ca niște meteori să ridică din noaptea vremurilor acești filosofi și prin tonantele de lumină ce răspândesc, deșteptând omenirea la vieța conștientă, o pregătesc pentru priceperea idealului măreț: *moralitatea*.

Insufleteștea acestor cugetători geniali, pentru a propaga binele prin învățături salutare, este atât de contagioasă ca or ce fenomen intelectual și fizic. Încât în urma focului aprins de acești apostoli ai umanității, în suflet tresare un ecou vag, îndepărtat, în inimă se furișează un fior de simpatie, căci simți că o nouă vieța va încolți sub ploaia de lumină a științei tot mai mult răspândite.

Și setea asta de a ști a omenirii, împinsă de o crescândă curiozitate, asi-

gură victoria cugetătorilor în lupta uriașă cu spiritele retrograde, căci demonstrațiile lor elocvente, sugerând o mie de reflecții trezesc, cultivă și îmbogățesc sufletul.

Dar cu toate că orizontul cugetării omenestii se schimbă și se lărgeste fără încetare, totuși miliarde de ființe umane trăiesc și ză stăg fără a cunoaște frumuseța și farmecul vieții — partea lor fiind ignoranța și miseria.

Căci munca umană încă n'a suprimat miseria intelectuală și fizică a omenirii.

Cu toate că mișcarea liberatoare — produsă de luminile cugetătorilor — se accentuează din zi în zi, societatea umană, fondată pe respectul forței și pe disprețul dreptății, geme încă sub prejudiciile veacurilor pline de noapte și de orori. Iar în aparența blajină a moravurilor este încă o prăpastie întreagă: pasiunile clocotesc, miseria urlă, spectrul foamei își tîrâie sdrențele.

„De ce atâtea suferințe, atâtea nedreptate, de ce?”

Doar curentul cald, puternic, ce străbate lumea este un curent de regenerare? — să nu conțină acesta balsamul de ameliorare al suferințelor umane?

Da, când va deveni puternică și imperturbabilă *conștiința* umană, — care

să degajează, să ridică din adâncimile sufletului, precum apare încet dar glorios splendidul soare inundând orizontul cu strălucirea-i majestuoasă, atunci se va realiza idealul, la care aspiră cugetătorii umanitari: moralitatea, care înseamnă *drept a e*.

Cât farmec este deja numai în zărirea acestei probleme nouă, care agită sufletele pătrunse de dragostea de aproape: să nu mai fie suferințe prin nedreptate.

Ce sublimă ar fi soluția acestei probleme!

Dar care ar fi mijlocul sigur pentru soluția acestei probleme mărețe?

Știința suverană — a cărei domnie va fi eternă și incontestabilă.

Știința — care ne revelează adevărurile, cari au tulburat, muncit și fericit pe filosofii mari; care ne conduce atât în adâncimile vremurilor cât și pe plaiurile radioase ale timpului nostru modern; care ne învață și ne sugerează emoțiile ce le simțim în fața operelor de artă: pictura, muzica, sculptura, arhitectura — cât și înaintea fenomenelor admirabile ale naturii: flora și fauna pădurilor și câmpurilor, oceanele imense, ghițariile strălucitori și frunza modestă, bătută de vânt, care în agonia toamnei își joacă dansul macabru.

Știința atotputernică va revoluționa lumea — va regenera moravurile.

Luminile științei tot mai accesibile, fortificând conștiința umană, indiferența, nepăsarea — această dovadă de inferioritate — vor dispărea făcând loc simpatiei universale: iubirea deaproapelui.

Căci spiritul științific este dușmanul cel mai înverșunat al instinctului — care se distruge de sine, devenind conștient.

Odată conștiința de demnitate deșteptată, omul va urca tot mai mult scara

superiorității. Și cu cât e mai superioară o ființă, cu atât e mai largă sfera sa de activitate, căci supra-abundența sufletului său expansiv tinde tot mai mult spre a da, și a răspândi în jurul său binele și fericirea. Din contră, cu cât e mai inferioară o ființă, cu atât e mai egoistă, având astfel foarte puține datorii față de semenii săi — întocmai ca animalul, care trăește numai pentru a-și satisface instinctele.

Moralitatea supremă, — sinonimă cu dreptatea, respectul și iubirea pentru aproapele, deci indulgența, toleranța — este însă inherentă numai ființelor superioare. Dar dezvoltarea ființelor superioare și astfel fericirea individuală și socială va fi asigurată numai, când ființele sănătoase vor fi prin lege ferite de contactul celor bolnave, prin urmare când vițiile: beția, desfruiul și cartoforia vor fi tratate ca boli, întocmai ca nebunia.

Nu mai atunci se va ameliora starea generală a omenirii, când morala se va contopi în mod absolut intim cu igiena, virtutea, însemnând sănătate și vice-versa, adică atunci când omenirea va recunoaște, că *psychologia* și *fiziologia* sunt inseparabile, căci toate facultățile așa zise intelectuale și morale, nu sunt în realitate decât proprietăți ale materiei: fenomene datorite dezvoltării și organizației celulelor nervoase. *)

Miseria umană va înceta deci numai când moralitatea va deveni așa zicând organică, și când viața în toate manifestările ei se va putea desvolta în plină conștiință.

Budapesta, 15 Nov. 1902.

Neli I. Cornea n. Misiçi.

*) La acestea noi zicem cu Horaț: »Et adhuc sub iudice lis est...«
Red.



ADAM SMITH.

(Continuare).

Maî departe, în această parte a cărţii sale, se ocupă Smith cu relaţiile dintre ţerile europene şi coloniile transoceanice. Aceste relaţii trebuie să îmbunătăţească situaţia, antagonismul dintre clasa proprietarilor şi întreprinzătorilor pe de-o parte şi a muncitorilor pe de altă parte, prin aceea, că e în interesul celor dintâi a tracta human cu cel de al doilea, dacă voiesc a exploata pământul maî intensiv şi maî raţional. Apoi, dacă în colonii să asigure libertate pentru interesele locale în conformitate cu usurile şi obiceiurile indigene, respectivele colonii trebuie să progreseze. Numai acestor circumstanţe e a se mulţumi — continuă Smith — progresul statelor din Uniunea nordamericană. Folosul ţeranilor europene din colonii poate fi de două feluri şi anume folosesc ca isvor de dare şi forţă armată (la coloniile moderne nu se maî folosesc pentru astfel de scopuri) şi ca debuşeurî excelente pentru comerţiul extern. Aceste avantagii, în prima linie cele de al doilea, au şi urmări desavantagioase. Aşa de es. înfloresc numai unele branşi comerciale. Acele cari se bucură de maî mult favor pe pieţele coloniilor, în vreme ce altele regresează, sau, în cazul cel maî bun, rămân locului, staţionează. Câştigul clasei comercanţilor influinţează în mod păgubitor asupra ameliorării terenului, pământului cultivabil. Smith susţine, că Anglia — se înţelege conform sistemului de atunci — ar fi pierdut prin stăpânirea de colonii. Astfel crede că comerţiul de colonii şi extern e maî avantajos, dacă se face prin mijlocirea altor naţiuni şi nu direct cu coloniile. În sfârşit, e de părere că profesionarea acestui comerţu să nu se acorde numai unor anumite societăţi, căci de regulă aceste iau poziţie vrăşmaşe intereselor naţiunii dominante.

O greşeală generală a sistemului mercantilor — zice Smith — e, că interesele consumătorilor maî totdeauna au fost jertfite producătorilor, ceea-ce e o eroare de neertat câtă vreme scopul final al ori-cărei producţiuni e consumaţiunea.

Cât priveşte sistemul fisiocraţilor, Smith vede greşeala în împrejurarea că s'a considerat de muncă neproductivă, munca manufacturierilor, industriaşilor şi comercanţilor. Da, căci capacitatea maî mare de producţiune a unei clase sociale de ex. a agricultorilor încă nu e de natură a face neproductivă munca unei alte clase sociale, burghesimeă, căci şi munca acesteia poate produce bunuri de valoare. — Prin aceea, că se cruţă din venit, se înmulţeşte averea naţională. Dacă agricultorul nu e eco-

nom nu poate înmulţi acaastă avere. Comerţiul şi industria pot aduce într'o ţară o maî mare cantitate de produse, de cât ar putea produce agricultura. Cu toate aceste Smith vede în credinţele fisiocraţilor un sistem de economie politică, care se apropie maî mult de adevăr. Colorala acestui sistem o formează libertatea economică, ce se pretindea pe basa dreptului natural, libertate care este singura condiţiune sine qua non a progresului şi a unei stări naţionale.

În partea a V-a a cărţii sale se ocupă Smith cu cestiunea cheltuelilor şi veniturilor statului, sau cu ştiinţa, cărei astăzi obicnuim să-i zicem finanţe; afară de aceste se maî ocupă şi cu diverse alte cestiuni de administraţie. Cu aceste ne vom ocupa în unul din capitolele următoare.

V.

După ce am văzut coprinsul operei lui Smith. să trecem la analiza cercetărilor sale. Zisesem că Smith e considerat ca părintele economiei politice, că el cu opera sa „Wealth of Nations“ pune basă acestei ştiinţe. E interesant deci să vedem întru cât e justă această afirmaţiune, cu atât maî interesant cu cât mulţi economişti nu ved în Smith decât un sirguincios muncitor, care ar fi adunat totul de la înaintaşii săi, dar el de el nimic nou n'ar fi creat. Aserţiunea aceasta din urmă ni-se pare cam riscată şi tocmai de aceea am ţinut necesar, ca în cele precedente să espunem—deşi cam restrîns—desvoltarea istorică a sistemelor şi ideilor de economie politică până la Smith, precum şi cuprinsul şi rezultatul cugetărilor acestuia. Am văzut pe mercantilişti şi dezastrul acestora, am văzut pe fisiocraţi şi în fine am văzut pe economişti englezî. Din aceste ştim, că ideea comună, care aşază pe fisiocraţi şi pe economişti englezî faţă în faţă cu mercantiliştii, era libertatea pe terenul economic, libertate cerută şi reclamată pe basa dreptului natural. Această libertate o vedem expusă şi pricepută în diferite forme. Smith însă o pune direct basă cercetărilor sale. Cu aceasta face un progres mare, se depărtează mult de predecesorii şi contemporanii săi, dar pentru aceea nu putem contesta că între aceştia şi Smith n'ar esista legături de idei comune. Să vedem dară de unde şi cum porneşte Smith şi ce relaţii există între el şi predecesorii săi? Mulţi, foarte mulţi s'au ocupat cu această cestiune şi se maî ocupă şi astăzi, fără însă să se poată zice că această întrebare ar fi pe deplin resolvată. Noi, din parte-ne, fără nici o pretenşiune, vom reda simplu opiniunile unora şi

altora dintre cei ce s'au ocupat cu această ceștiune. Să vedem dar de unde a plecat Smith? Plecat-a de la mercantiliști, plecat-a de la fisiocrați sau plecat-a de la economiștii englezi și în prima linie de la foștii săi măestri și amici Hutcheson și Hume? Opiniunile învățătorilor se împart cu deosebire în două grupe și anume unii susțin, că ar fi plecat de la fisiocrați, alții de la economiștii englezi. În fine această distingere n'are să se închipuiască ca ceva absolut, pentru că în urma urmelor și teoriile fisiocraților și ale economiștilor englezi aveau, cum știm, note caracteristice comune. Să luăm deci și să examinăm rënd pe rënd relațiile dintre Smith și înaintașii săi.

Orî, între Smith și între mercantiliști de parte de-a esista vre-o notă caracteristică comună, vederile acestora au fost, putem zice diametral opuse. Smith a combătut total scaderile politice mercantile și a ajuns la conclusia că acest sistem mercantil numai întru atâta ne e bun, întru cât ne învață ceea-ce nu trebuie și nu ne e permis să facem. Smith a ajuns la convingerea aceasta pentru-că — după dînsul — scopul final al activității economice fiind bunăstarea națiunilor — politica mercantila s'a dovedit cu mult mai greșită decât să poată favorisa bunăstarea popoarelor și națiunilor. Smith a combătut cu succes în aceasta privință pe toți amicii politice mercantile. Erau anume unii, după cari scopul final al activității economice nu trebuie să fie bunăstarea, ci puterea națiunilor. Acestia îndreptățiau mercantilismul căci ziceau, că acesta oferă îndeajuns mijloace, prin cari o națiune poate deveni puternică. Uitară însă acești prietini ai sistemului mercantil că numai prin bunăstare poate dobândi putere. În felul acesta Smith răstoarnă și argumentele acestora. Vedem, că între Smith și mercantiliști n'a existat nimic comun în materie de economie politică. Cu toate aceste — trebuie să amintim — că unii cred că Smith ar fi plecat tocmai dela mercantiliști, că aceștia i-ar fi călăuzii săi și în prima linie mercantilistul James Stewart. Sigismund Feilbogen ne dovedește contrarul. Adevărat că Stewart a fost acela, care a luminat mai mult calea înainte de Smith și care nu atât părerile sale individuale și-le espune, ci mai mult s'a nisuit să espună ideile dominante, spiritul epocii, în care a trăit. Deși însă Stewart s'a liberat mai mult decât toți mercantiliștii de ideea, că metalele nobile ar forma avuția unei națiuni, totuși între acesta și între Smith e mare deosebire. Stewart nu isbutește să se elibereze complet de sub spiritul timpului său, »er ist ein Kind seiner Zeit« zice Feilbogen, Stewart nu s'a nisuit să știricească după cauzele, cari produc schimbările în viața și lumea economică și astfel n'a putut ajunge la succesul lui Smith. Cu un cuvânt, deși Stewart s'a depărtat mult de greșelile școalei sale,

totuși n'a putut servi nici el, nici vre-un alt-mercantilist, de călăuz lui Smith. Acesta n'are nimic comun cu școala lui Colbert.

Dacă însă între Smith și mercantiliști nu există nici o notă concordantă, nu tot astfel vom putea să zicem despre relațiile dintre acesta și fisiocrați. La acest loc unii susțin că Smith n'ar fi împrumutat nimic dela fisiocrați, alții, din contră, că ar fi fost un simplu plagiator al acestora. Numărul celor dintâi scade cu cât se aprofundează mai mult în studierea școalei lui Guesnay. Pe de altă parte nu ne va fi permis să credem, că Smith ar fi plagiat pe fisiocrați; ci trebuie să admitem, că da, a învățat mult de la aceștia și dacă n'ar fi învățat mai mult dela predecesorii săi din Anglia, atunci pe aceia, pe fisiocrați, ar trebui să-i numim întemeietori economiei politice moderne.

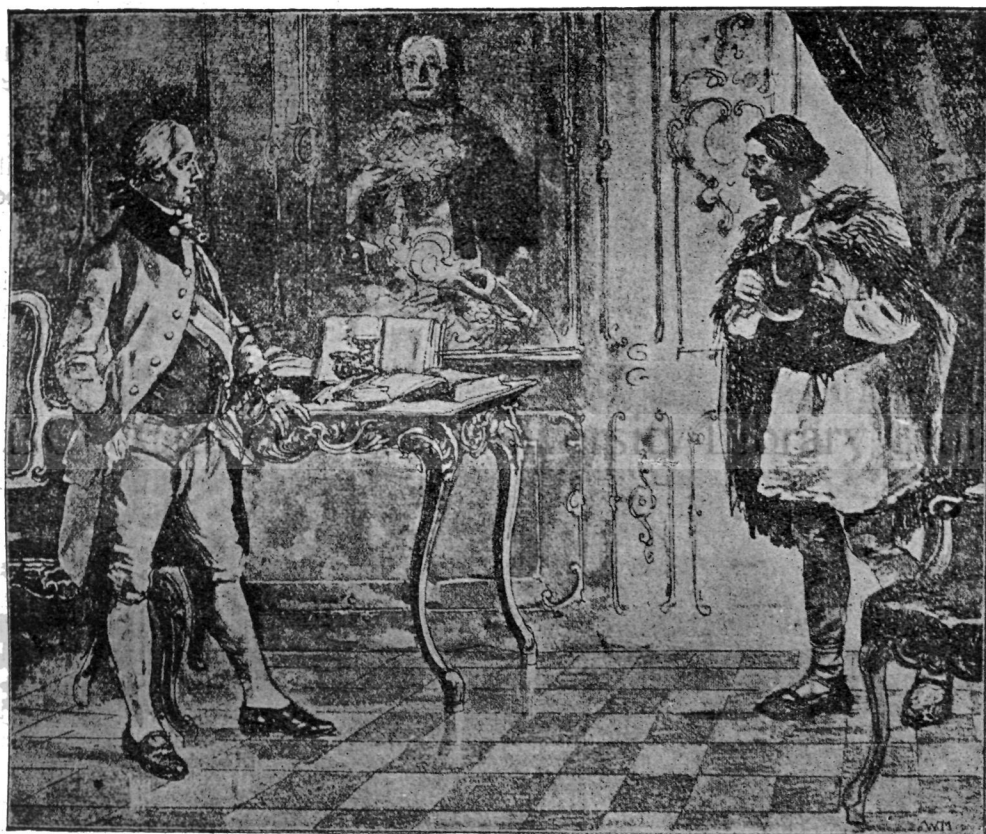
Deja unele antecedente din viața lui Smith ne îndreptătesc la prepusul, că între acesta și fisiocrați a trebuit să existe oare-care legătură și uniformitate de vederi. În notițele biografice, ce am dat la începutul studiului nostru, am amintit că Smith s'a întreținut aproape un an de zile în Paris în societatea lui Quesnay, cu care mai târziu a și corespondat. Această împrejurare întărește în mulți convingerea, că Adam Smith a continuat opera fisiocraților. Astfel Mihail Chevalier în studiile sale despre Smith „la verité est qu' Adam Smith fu le continuateur bien inspiré des physiocrates.» Astfel mulți susțin că fisiocrații sunt adevărații întemeietori ai economiei politice. Alții, recunosc greșelile fisiocraților, dar pentru aceea tot se feresc a numi pe Smith părinte al economiei politice. Astfel e de es. Scheel, care deși constată că fisiocrații aveau multe greșeli că cautau legi acolo unde se arătau numai fapte, cu toate aceste nu-și oprește privirea la Smith ci la Turgot, care ar fi reunit în sine întreg sistemul fisiocrat și ar fi stabilit și punctul de plecare al economiei politice moderne. Căci dacă fisiocraților nu le-au isbuit a-și precisa destul de bine sistemul lor, aceasta — continuă Scheel — i-a succés lui Turgot, care i-a pus și basa filosofiei. Smith n'ar fi modificat în teoriile școalei fisiocrate nici măcar cât Turgot; el n'a înaintat mai mult de cât Gournay, care ca și Smith contestă productivitatea muncii intelectuale. În fine, că dacă cu toate aceste Smith a ajuns să fie ridicat la rangul de întemeietor al economiei politice moderne, aceasta are a se atribui împrejurării că scrierile sale au exercitat mai multă influență ca ale lui Turgot. În felul acesta, aprobând cele zise până acum, pe Smith trebuie să-l considerăm de continuator al școalei fisiocrate, de un economist, care n'ar fi creat nimic nou. Ba mai mult, Leser constată că Smith întru atât ar fi stat sub influența școa-

lei fisiocrată, în cât ar fi luat de la acesta nu numai ce a fost bun, ci adese-ori și greșelile ei le-ar fi urmat. Skarzynski încă susține că Smith ar fi împrumutat teoriile sale direct de la Quesnay și Turgot și arată în multe privințe asemănări în ceea-ce privește modul de cugetare al acestora și al aceluia. Numai întru atât admite deosebire între Smith și fisiocrați întru cât aceștia țineau, că pământul e singurul izvor devenit în vreme ce Smith între altele număra și pământul.

Ei bine, în contra tuturor acestora se ridică Teilbogen și în studiul său „Smith und

bună starea constă în venit, dar acest venit nu e numai produsul pământului, ci și al muncii și această nouă constatare a provocat apoi progresul uriaș și neașteptat în știința economiei politice.

Această nouă cugetare ridică pe Smith deasupra fisiocraților. La acest loc trebuie să mai adăogăm, că Jean Babbiste Lacy crede, că Smith cu ideea despre schimb s'ar fi făcut întemeetorul economiei politice moderne. Aceasta este o aserțiune nebasată, câtă vreme chiar ideea despre schimb este una dintre cele împrumutate de la fisiocrați.



Horia la împăratu.

Turgot. Ein Beitrag zur Geschichte und Theorie der National oeconomie. Wien 1892“, dovedește că Smith s'a ridicat mult de-asupra fisiocraților și a lui Turgot. Constată, că da Turgot a fost pregătitorul ideii despre libertatea individuală în acțiunile economice, dar întemeetorul ei nu a fost el, ci Smith. Apoi, că Smith să depărtează, să deosebește de fisiocrați tocmai acolo și prin aceea, unde și cu ce mulțora le pare că s'ar apropia și s'ar asemăna mai mult. Anume la Smith natura este mai mult obiectul cercetărilor sale, de cât ținta reformelor practice. Mai departe Feilbojen recunoaște, respectiv aprobă pe Skarzynski că

Aceste sunt diversele opinii cu privire la relațiile dintre Smith și fisiocrați. Poate că unele dintre ele, să fie prea îndrăsnețe și riscate, poate că altele să nu fie destul de temeinice. Destul însă, ca din cele expuse se poate vedea, că între Smith și fisiocrați există într'o privință comunitate de idei și anume în ceea-ce privește libertatea economică, pe cari o reclamau ca o condițiune indispensabilă pentru progresul social-economic. Că sub ce formă o cereau și o înțelegeau fisiocrații și sub ce formă o cerca și înțelegea Smith vom avea ocaziune să vedem. Pe de altă parte Smith c nouă cugetări, nouă teorii se desparte radic

de modul de cugetare al fiziocraţilor şi ajunge la rezultate, așa de fericite, în cât poate, în adevăr, să deschidă calea către un nou sistem de economie politică.

Vilhelm Hasbach în studiile sale (die allgem. philosoph. Grundlangen der von Fr. Quesnay und Adam Smith begründeten politischen Oekonomie. Leipzig 1890 și Untersuchungen über Adam Smith und die Entwicklung der politischen Oekonomie. Leipzig 1891) dovedește, că Smith în opera sa „Wealth of Nations” numai înclină spre fiziocrafi. Căci — zice Hasbach — pentru ce să fi alergat Smith la fiziocrafi să împrumute ideii de economie politică, când toate acele le avea mai aproape, în patria sa, în Scoția, la compatrioții săi economiști de la cari chiar și fiziocrafi s'au inspirat mai mult de ideile de libertate pe terenul economic? Lui Hasbach îi succede să facă deosebire între ideile fundamentale ale fiziocraţilor și punctul de plecare a lui Smith, când zice, că cei dintâi au plecat din interesul personal, pe când cest din urmă ia natura și scopul final al acesteia drept basă la cercetările sale. Fiziocrafi sunt oameni practici, cercetători ai dreptului natural pe când Smith e metafizic. Aceste constatări au aruncat multă lumină asupra deosebirei, ce e de făcut între Smith și fiziocrafi. — De alt-cum, că Smith n'a fost inspirat de școala lui Quesnay, dovedește și împrejurarea, că în prelegerile sale ținute înaintea anilor 1763, înainte de a conveni în Paris cu fiziocrafi în mod clar și resolut pretindea libertate pe terenul economic și desvolta ideii pe cari mai târziu le întâlnim și în „Wealth of Nations”. O observare e de făcut, că între prelegerile lui Smith din 'naintea anilor 1763 și „Wealth of Nations” există unele deosebiri esențiale așa, că Hasbach vede cum în lucrarea din urmă Smith nu se mai arată atât de pronunțat metafizic ca înainte de aceea cu patru-spre-zece ani. Pe când prelegerile sale sunt scrise mai mult în spiritul lui Harrington, Montesquieu și Hume, în „Wealth of Nations” se razimă întru cât-va pe dreptul natural, înclinând spre Locke și Hutcheson. Se depărtează din ce în ce mai mult de Montesquieu și știm, cum înainte de moarte anunțase în „Monitorul Universal” chiar o critică asupra acestuia. Din toate aceste se poate deduce, că Smith n'a fost inspirat de fiziocrafi, n'a pornit și nici n'a continuat opera acestora, ci numai a înclinat spre ei.

Cât privește relațiile dintre Smith și economiștii englezi, trebuie să însemnăm că în combinație vor veni numai Hutcheson și Huine. Hasbach susține că Smith ar fi plecat de la Hutcheson, că de la acesta ar fi împrumutat toate doctrinele de economie politică. Alții, din contră, cred că nu de la Hutcheson ci de la Hume s'ar fi inspirat Smith. La această pre-

supunere îi duc pe de-o parte faptul, că în Hume se concentrează tot ce s'a produs în Anglia atât pe terenul de economie politică cât și al moralei, pe de altă parte împrejurarea că între Hume și Smith n'a existat numai simpatie personală, ci și unitate de vederi. Știm bine de es. că scrierile lui Hume s'au răspândit mai mult prin apostolatul lui Smith. Cu toate aceste intime relații între acești doi bărbați abia e de crezut, că Hutcheson să fi rămas fără influență asupra lui Smith. Știm doară, că Hutcheson i-a fost primul profesor de morală și economie politică. Acesta a deșteptat pentru prima oară în Smith interes și dragoste pentru cercetări economice.

Dacă am asemăna între sine scrierile lui Hutcheson, Hume și Smith am trebui să constatăm că a acestor doi din urmă se aseamănă mai mult. Hasbach însă nu se oprește asupra lui Hume, ci zice de es. că și teoria muncii, cu care se ridică Smith, atât de clar e explicată la Hutcheson în cât mai probabil, că de aci a luat'o și nici decum de la Hume.

După Skarzynski însă teoriile din „Wealth of Nations” și-ar fi având originea în două izvoare și anume în învățăturile fiziocraţilor și în scrierile lui Hume. Zice, că Smith ar fi luat forma de la fiziocrafi, respective de la Turgot, iar fondul de la Hume. — Feilbogen e convins despre valoarea incontestabilă a scrierilor lui Hume, dar constată, că de oare-ce înainte de acestuia n'au fost principii de economie politică bine stabilite, nici scrierile sale n'au putut avea efectul dorit. Alt-cum stă lucrul la Smith. Până când Hume numai probează, examinează și aduce diverse cauze pentru vederile sale, până atunci Smith nisuește a se convinge și numai atunci își scrie cugetările, când e încredințat de adevărul lor. Astfel în vreme ce Hume nu ajunge să-și definească bine cercetările sale, Smith ajunge la rezultate hotărâte și precise, atât de mult a întrecut pe măestrul său.

Dacă am considera acum opiniunile diversilor scriitori cu privire la întrebarea, că ce au oferit fiziocrafi și economiștii englezi lui Smith, am constata că Skarzynski și Scheel cred, că toate ideile zise originale, cari se cuprind în „Wealth of Nation” în cea mai mare parte a lor se cuprind deja în operele antecesorilor săi. Astfel Hobbes, Locke și Petty au tractat deja ideea despre muncă cu destulă pricepere, ba Petty vorbește și despre însemnătatea divisiunii muncii. Darea de consum pe care se razimă și Smith încă o găsim în scrierile acestor economiști.

Hutcheson și Turgot află soluțiunea întreselor, ear Hume înțelege și esplică cauzele scăderii și creșterii procentului. Ei merg mai departe, cercetează și examinează tot ce a clădit Smith în opera sa și apoi ajung la con-

vingerea că tot materialul întrebuițat era deja pregătit de alții, de Hume și Turgot și în felul acesta osândesc greu pe Smith. Ori-ce osândă însă e prematură, căci de nu i-ar rămânea lui Smith alt merit, decât acela de-a fi adunat de la predecesorii săi ceea ce a fost bun, aceasta deja îi face destulă onoare. Dar lui Smith nu-i revine numai acest merit, ci și un altul și mai mare. Anume în sistemul său de economie politică găsim două idei fundamentale pe cari predecesorii săi nu le-au înțeles așa de minunat ca Smith, găsim adică ideile despre libertate individuală și concurența liberă (*laissez faire, laissez passer*). Originalitatea acestor idei îl despart formal chiar și de Hume, de la care adevărat, mult a împrumutat. Aceste îi dau dreptul a se numi părintele economiei politice. Mai sunt și alte momente cari îl fac independent și îi dau dreptul la aceasta numire. Cu teoriile sale caracteristice, Smith pune stavilă vechilor teoriilor economice și deschide calea către un sistem modern de economie politică. De aci înainte toți economiștii se inspiră de scrierile lui Smith. Ricardo și Malthus, clasicii reprezentanți ai economiei politice sunt discipolii săi și Feilbogen zice că chiar și astăzi nici un economist, fie acela chiar dușmanul lui Smith, nu va putea aprofunda cestiunii social-economice fără să cunoască principiile fundamentale ale sistemului acestuia. Ba chiar și Rocher susține, că tot ce s'a produs pe terenul economiei politice dela Smith încoace, are a se privi ca o dezvoltare a ideilor cuprinse în »Wealth of Nations«. Aceasta afirmațiune s'a dovedit de adevărată, căci chiar dacă unii nu s'au mișcat în spiritul ideilor lui Smith, de la el au învățat a cugeta și judeca cestiunii social-economice. Dela liberschimbismul, mai apoi școala de Manchester până la exageratele teorii socialiste, apoi protectionismul, școala germană sau istorică îndreptățesc și susțin afirmațiunile lui Rocher.

VI.

Stabilite fiind relațiile între Smith și predecesorii săi, să trecem să analizăm teoriile sale de economie politică, să vedem întru cât pot fi aceste considerate ca formând baza acestei științe. Dacă am lua în considerare conținutul operei sale »Wealth of Nation«, conținut, ce l'am redat într'unul din capitolele precedente, ne-am încredința, că, de fapt, Smith nu ne-a lăsat un sistem complet de economie politică, ci mai mult niște idei, cari adese-ori nu prea stau în strânsă legătură unele cu altele. Ori Smith nici nu are pretensiune a ne da un sistem complet de economie-politică. Titlul operei sale justifică pe deplin cuprinsul ei. Tot ce ne prezintă Smith sunt niște cercetări despre

natura și cauza bogăției națiunilor. Acest fapt trebuie bine precizat, trebuie considerat înainte de a se decide cine-va la analizarea studiilor sale.

E de admirat însă la Smith, că deși cercetările sale sunt adese-ori spontanee, totuși nu întâlnim cestiuni cât de puțin confuze sau contradicțoare. Totul e limpede și precis spus.

Cercetările lui Smith sunt cele dintâi, cari se ocupă temeinic cu cestiunea producțiunii. Aceasta cestiune unilaterală preocupă mult pe Smith; nu-l preocupă însă până acolo, încât altor cestiuni, circulațiunii, distribuțiunii și consumațiunii să nu le dea importanță relativ cuvenită. Se ocupă și de altele pentru aceea totuși — vom vedea — va trebui să vină Ricardo și Malthus, cari să completeze opera sa. Unilateralitatea aceasta în cercetările lui Smith pare a fi mai mult o greșală a aceluși timp, căci în general luând mai toți economiștii de atunci s'au ocupat mai mult numai cu o parte a vieții economice, cu producțiunea. Despre Smith însă se poate, că deși nu cade în această greșală, nu stă departe de ea. Vom vedea!

Smith își începe cercetările sale cu analiza celui mai însemnat factor de producțiune, cu munca, căreia față de ceilalți factori de producțiune îi dă o importanță cam esagerată. Și aceasta esagerată apreciere se esplică prin împrejurarea, că Smith — sub influința aceluși timp — nu vede îndeajuns și importanța celorlalți factori de producțiune. Ba ce e mai mult, după-ce numai munca poate produce bunuri noue — după dînsul — alt factor de producțiune nu mai poate fi. Capitalul este numai un făt al naturii și al muncei, născut ca numai mai târziu, cu munca împreună să poată reprezenta forță productivă. Aceasta esplicare a muncei și a capitalului formează punctul de mănecare a ideilor socialiste. A trebuit să vină numai Marx și agitatorul Lassalle, cari sprijiniți pe aserțiunea, că munca e totul și capitalul originea tuturor nedreptăților și relelor sociale, pentru-ca să le succedă să ducă lucrurile la extrem. Cât privește relațiile dintre Smith și socialiști putem zice, că acești din urmă păcătuiesc interpretând munca în felul arătat, dându-i atâta importanță, când știut este că munca fără capital nu poate valora mult; li-să admite însă și întru atâta au dreptate, că între toți factorii de producțiune munca e cel mai de căpetenie! Cât privește pe Smith, dacă el exagerează însemnătatea muncei, acest fapt se esplică și prin împrejurarea, că libertatea pe teren economic, pe care o pretindea și care formează baza cugetărilor sale, cu nimica n'o putea sprijini și justifica mai bine ca cu ideia despre muncă. În chipul acesta e scusabil.

(Sfârșitul va urma.)

FURTUNA.

Zăduf năbușitor e prin văzduhul liniștit.

Nici cea mai mică boare răcoritoare nu tulbură tremurul undulat al căldurii, ce 'n valuri dese se desleagă de pământul înferbântat.

Ca moartă spânzură frunza de creangă; firele de earbă stau nemișcate ca chipul Maicei-preacurate, pe care evlavia îl desbracă de trup și-l acopere cu un vël de muțenie sfântă; paserile s'au ascuns prin codru, ear' cântecul vesel le-a săcat pe limbă.

Numai o rîndunică desnădejduită spintecă aerul de-asupra potirelor cu flori ca și cum ar voi să le scuture din amorțea, dar' nu îndrăznește căci ca isbită de-o putere nevăzută s'avântă ear mai sus.

Pe drumul dintre ogoare boii trag a lene carul gol. Par'că la fiecare pas se gândesc, să mai păsească altul? Roțile după fiecare sfert de 'nvîrtitură inpieptă și-și iau cu un rest slab de puteri avânt scârțăitor, ear' norul gros de pulbere, ce nu se 'nalță decât până la oiște, departe, departe 'n urma carului se 'ntinde ca o dungă de lumină.

Badea George cu biciul atârnat pe umeri, cu barba rîzemată-'n piept, cu pleoapele închise se mișcă pe urma gemetului roților mai mult ca o bucată de pământ, decât ca vietate.

Dar eată colo 'n depărtare spre apus de-asupra unor tei înmărmuriți, unde se 'ntâlnește cerul cu pământul, răsare furisată o limbă ca de fum subțire și 'n sbor se 'nalță sus pe boltă. Pe-o clipă se oprește, ca generalul, care cumpenește cum să-și înșirue ostașii în linie de

bătae, și 'n următoarea pornește ca săgeata și 'n urma și împrejurul lui aleargă fașii sure și subțiri, pe cari le 'nghit pâcurile dese de nori întunecați, ce vin în goană după ele.

Și printre crengile amorțite și printre earba înțepenită se încâlcește un vânturel, și după cum se 'nalță norii spre creștetul bolții și el se întărită, ear când și cel din urmă petec de cer albastru îl acoper norii negri, el cu furie se sbate în codru și cu turbare se năpustește peste câmpii.

Un trăznet! Văzduhul întreg trăsare! Eată trei, patru și'n ropot vijelios se prăbușesc șiroaele de apă. Într'un moment se nasc mii de părae, căci pământul însetoșat nu poate bea în pripă, ce cerul îi împarte acum cu prisosiță. Un joc turbat al firii se descopere simțirilor. Vezi fulgerile perindându-se din toate colțurile întunerecului, auzi năvala tunetului, simțești fiorul, ce răscolește mănuntaele pământului.

Dar vîntul s'a potolit, întunerecul s'a resirat, fulgerile se răresc, tunetul se depărtează, ear de după o sfirticătură de nor se ivesc colți de soare. Stropii se micesc și cad ca printr'o sită deasă, ear potirele se scutură ca și găscanul. când ese din apă.

Câte-va minute trec, și de-asupra ear e boltă azurie. Din crâng s'aude cântecul voios de paseri și mii de colorii îți gâdilesc privirea. Un aer răcoros se 'nalță de pe câmpuri, ear badea George ud până la piele îndeamnă boii hăulind s'ajungă odată acasă, ca să se schimbe.

Ardo.



FRUNZĂ VEȘTEDĂ.

În zori de zi trecătorii găsiră pe nucul din capul satului un bătrân spânzurat.

Abia puteai recunoaște figura de om. Un schelet, ce se perdea în largul hainelor soioase și brumate. Capul un boț sur de păr, ce lăsa să se întrevadă o față pală, uscată, pe care nenorocirea își brăzdase adânc chipul. Vântul se bocea aiurit printre crengile uscate, plânsul lui părea o arie ruptă din sbuciumul unei vieți triste din cale-afară, pe când bătrânul se legăna vag în atârănare, bizar, ca o ciuhă animată 'n groaza paserilor.

Vestea cutreerese satul, ce se desmetecia din somnul neliniștit al unei nopți de Noemvred. Din cei strănși de curiozitate doar băețandruL Lae al Savetei știa spune, că eri pe innoptate întâlnise la Gura-Ursului pe bătrânul: venia mai mult pe băț decât pe picioare și că l'a întrebat de-o nevastă și-un băiat, apoi de-o casă, ce zicea, că ar fi fost pe locul, unde-și are azi fișcușul steampurilor; că l'a purtat o leacă prin sat, până 'n fața bisericeii și bătrânul dela o vreme începuse a lăcrima, luându-și drumu iarăși spre eșire din sat.

Sătenii se 'ntrebau nedumeriți, că oare ce amar a avut de căutat străinul prin satul lor și care să-i fi fost păsul nenorocirii, ear babele borboroșiau vorbe întunecate, blăstămând în taină pe spânzuratul, căci ele vedeau în el presemnul unei nenorociri pentru earnă.

Mai spre amiază eși la fața locului primarul, notarul și medicul de cerc: comisia. Au aflat în buzunarele spânzuratului o carte de robie, scrisă pentru Vasile Gorun care se 'ntorcea acasă după 15 ani de temniță grea.

Mare le-a fost mirarea moșnegilor la auzul acestui nume, care rămase pomenire neagră a bătăii lui Dumnezeu. Groaza stăpânia pe fețele tuturor, babele vedeau în norul sur, ce creștea de după Pleașa, sufletul lui Vasile Gorun, care avea să fie îngropat acum în vre-un colț pustiu de pădure, — memento trecătorilor — ori, din mila creștinilor, în fund de țintirim, dar și atunci fără popă, fără clopote și fără însoțitor, — blăstămat de toți — ca un căne.

* * *

Oamenii de seamă, ca Vasile Gorun, nu mai erau mulți în Căpreni. Ii ziceau morarul, după moara din vale, ce măcina pentru două sate. Fânațele ce se așterneau pe coastă la apus, ca o podoabă deasupra satului, erau ale lui. Mai avea și părți la o baie de aur, căci jur de jurul Căprenilor răsar munți cu inimă de aur.

Suflet bun cu frică de Dumnezeu, își ținea cu sfințenie legea românească. Când în Dumineci mergea la biserică împodobit ca un pra-

por, alături cu Florica, frumoasă și ea ca o icoană, creștinii le făceau loc îngrabă, ba până și părintele își împedeca evangelia și-i saluta pretinește de după ochelari. Florica nu se putea stăpâni să nu-i șoptiască soțului său, că popa a îmbrăcat odăjdiile ce le dăruiseră ei la Rusaliu, ear Gorun se uita cu coada ochiului la praporul de lângă amvon, ce-l cinstise de hramul bisericeii, că oare grijește-l crâșnicu de colb.

Băiatul lor cânta în strană cu ceilalți copii de școală. Ii cunoșteai glasul dintr'o sută. Dascălul îl punea să cânte Priceasna singur, doar Traian era fala școlăii, și când își înălța glasul argințiu, subțire, de părea că sfredelește bolta bisericeii, lui Gorun îi creștea inima de mândrie. Ion și Samfirița erau mai mici, ei stăteau alături ca doi boboci lângă Florica, gândindu-se în taină, că le va veni vremea să cânte și ei frumos ca fratele lor.

După sfârșitul slujbei se opria în povești cu părintele. Mirosul de tămâe, ce 'l răspândeau hainele lor, le dădea un nimb de oameni cinstiți.

— La anul — zicea părintele Onea — du-ți băiatul la oraș, să învețe carte domnească, că doar vezi Dta, băiat cu porneală la învățatură ca al D-tale nu mai avem altul în școală.

Traian, cu obrazii îmbujorați de șială se ascundea măgulit în poalele mamei sale, întrezărindu-și în viitorul depărtat brăul de popă, ear Gorun mulțumia frumos părintelui de vorbă bună și-l poftea la un rachiu.

Și i-se înșirau zilele lui Vasile Gorun, surizătoare, ca mărgăritarele pe un sin de fecioară. Să resfăța norocul în casa lui de să părea, că D-zeu i-a sorțit veacul în ceasurile alea bune.

* * *

Dar vremelnicia zace ascunsă 'n firea binelui.

După o earnă înfricoșată, ce-și flutură pletele până în sfârșitul lunilor de primăvară, păraiele se umflară sus la munte și se aruncară în mânia lor spumegândă, ca un blăstēm de peire, ce galopa sēlbatic peste prăpastii, năpustindu-se peste satul Corneni, pe șapte guri. Moara lui Gorun a fost răpită de furia primelor valuri. Fânațele se nămoliră. Și doar degetul lui Dumnezeu i-a fost ocrotitor, că 'n ziua fatală se nimerise cu familia într'un sat vecin.

Multe vieți de oameni s'au prăpădit, chiar și pe părintele Onea, care plecase cu darurile la un bolnav, îl răpi puvoiuL în ropotu-i nebun de 'l scoase la țerm afară de sat, inform, că abia l-au cunoscut de pe crucea de aramă, ce

i-să încheștase în mână. Mulțimea sta năucă în fața destinului și murmură, că să-l primească Dumnezeu după vrednicie.

Gorun se trezi calic, cu familia pe drumuri. Realitatea i-să părea plâsmuită din groaza unui vis rău.

Abia putu să se împrumute dela jidanul Berger, cu bani de-ajuns, ca să-și clădească o casă. Îi zălogise fânațele și părtașia de la minele de aur. De morărit nu mai era chip să se apuce și cu suflétul sdrobotit să tocni slujitor la o societate streină, ce exploata cele mai mănoase mine din ținutul Căprenilor.

În curând se 'nvrednici de încrederea stăpânilor și cu vremea ajunse supraveghietor peste băeși. Acești oameni cu esistență de soboli își lănjesc vieța în adâncurile umede, asudând se scoată din măruntăele pământului bogății. Sara îi scoate muntele, din stomacul său urieș, plin de noroiu galben și cum se șiruesc palizi, istoviți, la brâu cu lampele de lucru, își par o ceată de demoni, ce și-au părăsit comorile ca să iasă 'n lume cu aleșuri*) După eșire sunt căutați cu deamăruntul, că oare n'au ascuns aur. Acest lucru îl îndeplinea Gorun și Ștefan Ilieș, om de-asemenea, cinstit, în sufetul căruia nu încăpuse ispita nici-odată, deși de copil era în servițiu societății. Din restimpuri în restimpuri apoi acești oameni de omenie, erau trimiși, cu aur de schimb la oficiul montan din orașelul apropiat.

Dar plata ce o trăgea nu era destulă omului obicinuit cu binele. Zi de zi lupta cu sărăcia și privia îndurerat cum i-se risipesc visurile, cu cari împrejmuisse soarta băiatului său Traian.

A trecut un an de năcasuri. În primăvara următoare vărsatul secera în snopi viețile de copii. Clopotele înfiorau vėzduhul cu plânsetele lor, ce nu voiau să 'ncete — și ulițele satului se 'npestrițau de imormentări. Dela o vreme începură câni să dea târcoale și 'n jurul casei lui Gorun și cu urlete cobitoare țineau isonul bocetelor, ce se strecurau prin fețești. — Să stinse Samfirița, pe urma ei George, ear Traian se găta de drum. — Florica se topia și ea. Privirile-i istovite de lacrimi se abăteau tot mai mult spre pat. În urmă s'a pus și ea pe zăcute.

Medicul și înmormentările l-au costat pe Gorun peste puteri, — se 'nglodase 'n datorii. Jidanul Berger apărea ca un corb la fereastră și-și cerea banii. Nu-i era destul, că la trecut de 2-ori prin esecutie, mai venia să-i învenineze și coaja de mălai, că n'avea bietul Gorun inima amară de multele nevoi.

El numai era omul de demult. Nu-l mai vedea îngenunchiat la icoana sfântului Vasile. Toată noaptea veghia la capul bolnavilor. Cu

*) Ispită.

capul îngropat în palme, posomorit ca o cântare de morți, își așintea privirile 'n gol. Era slab, tremura nervos în tot trupul. Din când în când se ridica brusc, voind par'că să scape de ceva, ce-l neliniștea și în ochi îi schinteia atunci ceva straniu, amenințator.

Florica își număra clipele. Suferea în liniște și 'n gândul ei să ruga la Preacurata, să-i aibă 'n paza ei prea sfântă. Traian de vre-o câteva zile fantasa mereu, câte-odată începea, așa 'n neștire, să cânte arii din Pricasna, atunci Gorun simțea un junghiu, că-i trece vijăind prin inimă și opăcit săruta bobii de sudoare, ce înrouau fruntea băiatului. Inima i-se stringea grăunte la gândul, că azi mâne va rămânea singur și flacăra din ochi i-se aprindea mai viuă, mai stranie mai amenințatoare, ca un fulger, ce mijeste tupilat în întunerecul norilor gata să se năruiască aducător de nenorocire.

Acea lucire amenințatoare era icoana unui gând ce se plămădise din ispita nevoilor. Era fétul nopților nedurmite acel gând. Acolo, în aerul muced de boală, veghiând alături cu moartea, ce păștea rânjită viețile dragilor lui, când privea tremurul buzelor învinețite, ce cereau apă și se văierau a foame, când se sfărșise ultima coajă de mălai, strein de mila neamurilor și-a pretinilor, acolo desnădejdea îi înveninase conștiința și ispita i s'a furișat în suflet, ca să-i omoare omenia. Conștiința i se sbătea neajutorată sub puterea ispitei, ce și întovărășise foamea și iubirea.

* * *

Soarele se desvėluia din răsăritul colbit de ceață, împrejmuid cu fire de aur întinsul pădurilor. Negurile alergau stol spre virful Brezei își păreau un șireag de fete, ce se jucau de-a prinsele săltându-și hainele lor largi.

La cotitură pe drumul de țară apărură doi oameni. Unul avea atârnată pe umeri o straiță cu protocoale, celălalt ducea în brațe o lădiță de brad. Erau Gorun cu Ștefan Ilieș în drum spre oficiul montan, ducând aurul de schimb. Înaintau tăcuți. De-odată — veți ști — cu iuțea desperării, Gorun remas cu un pas înapoi, scoasă un pistol și c'o detunătură stinse viața lui Ilieș, ce se prăbuși plin de sânge în mijlocul drumului. Gorun își îndeplinea mașinal planul sugestionat. Repede ascunse lădița între bolovani la Gura-Ursului, apoi cu o peatră se isbi cu atâta putere în cap, în cât se așternu fără simțiri lângă cadavrul lui Ilieș. Își cugetase, că ast-fel va da apariția că au fost atacați pe furiș.

Soarele își resfrângea superba nepăsare pe picurii de sânge, ce zoriau să intre în pământ.

La aceiași cotitură se iviră alte două figuri: negre, înțotonate. Veniau cu pași bine

măsurați, fluerând. Ajunși în fața cadavrelor se opriră ca la comandă, surprinși. Erau cioclii dreptății, jandarmii. Unul din ei se apropie de Ilieș și isbindu-l în coaste cu botul cismeii văzu, că are de-aface cu mort, apoi făcu același lucru cu Gorun. Un geamăt înecat îl readuse la viață. Cu încetul s'au desghiețat puterile în vinele lui, dar conștiința de sine așa i se împetrise după cele petrecute, de nu era chip să scoată din el vre-un cuvânt.

Il duseră la jandarmaria cea mai apropiată și după ce se convinseseră, că nu pot eși la capăt nici cu el, nici cu cercetările, îl porniră de-alungul satelor de batjocură, căci orașul cu judecătoria era departe cale de-o zi.

Cu capul în pământ, cu privirea beată-idoată pășia împletecindu-se, pradă caprițului împrejurărilor.

— Măi — ziceau oamenii, pe unde treceau — s'o fi uitat chiorș creștinul la vre-o cocoană domnească.

— Ba mai taci — răspundeau alții — c'o fi fluerat în biserică.

El n'uzia batjocura, în sufletul lui era întineric. Conștiința în trezire îl mușca la inimă, ca o viperă.

Insera. Umbrele celor trei se strecurau tainic pe sub poalele pădurilor. La răspântii i se naltucia lui Gorun, că vede pe Ștefan Ilieș cu fața sângerată și cu pumnii încleștați repezindu-se răsbunător înspre el. Apoi ear și ear îi apărea tot mai înfricoșat tot mai răsbunător. În urechi îi vâjeia vântul. I-se părea că aude țipând pe Florica și Traian, că 'n urma lui aleargă o mulțime furioasă, ca să-l sbiciuiască. Iși iuția pașii și gâfăia pe înecate. Zarea clocoțea încercuită cu nori de furtună și în răsbubuitul înfundat, auzia hohotul demonilor cari îl așteptau gata să-l sfășie cu ghiarele lor pătimășe. Nebun de groază o luă la fugă. Cătușele i-se sbăteau dêrz. Jandarmii, cari credeau că voește să scape, s'au luat după el, doborându-l din fugă cu patul puștei. Joru gemu prelung și căzu grămadă. Ar fi mărturisit atunci totul-totul, dar puterile îl părăsiră și leșină.

În altă zi pe stradele orașului trecea spre judecători un car cu boi. În el zăcea un om cu tîmplele legate ear după car urmau jandarmii mândrii, nepăsători.

Il duceau pe bietul Vasile Gorun — să-i facă dreptate.

Melin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BĂTRÂNI.

*De ce m'ați dus de lângă voi
De ce m'ați dus de-acasă ?
Să fi rămas fecior de plug,
Să fi rămas la coasă.*

*Doar nici eu nu mai rătăceam
Pe-atâtea căi rzelețe,
Și-aveați și voi în curte-acum
Un stâlp la bătrânețe. —*

*Că mă 'nsuram, când isprăveam
Cu slujba la 'mpăratu !
Doar casă-aveam în rând cu toți. —
— Cum m'ar cinsti azi satu !...*

*Aveare-ai azi și Dumneata
Nepoți, să-ți zică : Moșu ...
Aveai cui spune la povești
Cu Impăratu Roșu ...*

*Și — parc'o vęd — s'ar bucura
De-o noră biata mama,
Să-î dee sfaturi și s'o certe
Când nu va lua sama.*

*Așa . . . vęd treceți bieți bătrâni
Cu rugă la Preacurata,
Și plânge mama pe ciaslov
Și 'n barbă plânge tata ...*

*— O cucuvaie trăgănat
Să vaieră pe șură. —
— Ce-o fi făcënd fecioru vost,
Că-î dus la 'nvătătură ? ...*

Octavian.

NUVELE ISTORICE

de Iosif Popescu.

(Petre Cazacul, Zina, Daniel).

A scrie nuvele istorice bune, nu este una dintre cele mai ușoare meserii de nuvelist. Pe lângă puterea de creațiune a fantasiei se mai cere și o bună doză de cunoștințe istorice, de amănunte ale timpului, din care își alege nuvelistul subiectul. Necesitatea de a ținea totdeauna cont de spiritul timpului, de obiceiuri, de porniri, de sentimente și de felul manifestării lor, — tot atâtea condiții istorice, a căror nebagare în seamă l'ar aduce pe scriitor într-o confuzie de anachronisme — stânjenește chiar libertatea fantasiei, înfrânându-i avântul și designându-i anumite norme, de cari trebuie să se țină. Dar pentru bunul nuvelist există scăpare din acest impas. Dacă are putere de a crea, dacă e un bun plămuitor, va încadra povestea sa într'un timp istoric, pe care îl cunoaște bine în amănuntele sale, nu își va lua însă de obiect o persoană sau o întâmplare istorică, care i-ar încătușa fantasia și l'ar îneca într'un colb de cronică. Adecă există distincția între nuvele numai cu cadru istoric și între nuvele cu sujet istoric.

Cele 3 nuvele ale d-lui Popescu aparțin felului din urmă. De aceea autorul s'a silit, poate și prea mult, să satisfacă condiției istorice, să ne prezinte icoana fidelă — sau cel puțin istoricește verosimilă — a unor persoane și acțiuni, pe cari le așează în *Petru Cazacul* la 1592, în *Zina* la 1876 și în *Daniel* la 1599. Ca să ne dovedească conștiința sa, ne și dă, parte în text, parte în note numerizate, câte-va citații cronicărești, de care osteneală cititorul cu drag l'ar fi dispensat pe d. autor. Mai bine s'ar fi silit a le da povestirilor sale în locul acestor citații un cadru mai bogat, mai poetic, ori întregii acțiuni niște motive mai puternice și mai variate, de-cum sunt de fapt.

Căci ce aflăm în toate 3 ca motiv

principal al acțiunii? — Dragostea improvizată și isvorită din speculații în prima; dragostea cochetă și corsetată la *Zina* și tot dragostea, dar palidă și contradictorie în cea din urmă.

Prima nuvelă (*Petru Cazacul*), adecă povestea dintr'ênsa e pusă în timpul lui Aron Vodă, cumplitul în Moldova. Incepând prin frasa stereotipă: „Era în primăvara anului 1592“, ne prezintă o tineră și frumoasă văduvă, pe Maria, stăpânită de un dor ascuns, de dorul de a răsbuna moartea tatălui și bărbatului ei.

Acțiunea pornește decî în novela *Petru Cazacul* din dorul de răsbunare al Mariei, care ar vrea să-l peardă pe Aron Vodă și la început se pare că numai curat pentru ajungerea acestui scop se îndrăgostește în Petru, pe care îl folosește ca pe o unealtă în ducerea la îndeplinire a planului său. Dar mai târziu Petru, după-ce i-să destăinuește domneasca sa origine (era fecior al Ruxandrei și al lui Alexandru Lăpușeanu) câștigă un nou imbold și mai puternic pentru a lupta, ca Aron Vodă să fie pierdut. Pofta de domnie, din care îi profetise Baba Dochia — încă înainte de zămislire — peirea, această poftă avea să devină fatală pentru Petru, care se încurcă nu numai în dragoste cu Maria, ci și într'o conspirație împotriva lui Aron Vodă. Conspirații sunt însă tradați lui Vodă din partea unui tovarăș al lor. Unii sunt prinși și uciși, răscoala sugrumată în leagăn, ear alții, între ei și Petru — siliți a pribegi în țeri străine. Maria încă ajunsă prizonieră a lui Vodă. Petru în pribegia sa era atât de mâchnit pentru pierderea iubitei, încât se hotărî a pune sfârșit vieții și suferințelor sale. Perzând pe Maria, i-să părea că toată viața lui nu mai are nici un rost. Dela împlinirea ucigașei hotărîri îl reține un tovarăș de pribegie, Hetmanul Barbu, care pătimea și el de boala unei dragoști lungi și fără

noroc. (Acest Barbu era bărbatul Mariei, pe care însă aceasta îl credea omorât de Vodă). Să mângăiau deci împreună, ear după schimbarea situației după-ce pe Aron Vodă îl ridicară din scaun și îl duseră la Constantinopol s'au reîntors în țară și Petru ajunsese *Domn*, dar era încă totuș foarte nefericit din pricina pierderii iubitei sale, pe care o credea moartă. Intr'una din zilele Domniei Sale însă îi sosește știrea, că Maria lui se apropie de palat; îi iese înainte spre întâmpinare,

e prins și dus la Constantinopol, unde i-să face sfârșitul — Incheerea novej e ținută într'un ton panegiric: „Istoria abia îl pomenește. Să vĕrsăm noi o lacrimă în memoria lui, căci soartea n'a avut pentru el decât suferințe și lupte crude și i-a rezervat o moarte crâncenă. Prorocia babei Dochia s'a împlinit: Mărirea tronului l'a ucis“.

Zina e de un sfârșit mai blând, ba chiar norocos — lăsându-ne să asistăm la împărechiarea amoroasă și cu succes



La scaldă.

poposesc într'o pădurice frumoasă, dar abia un moment le-a rămas netulburată bucuria revederii, căci iată sosește și Hetmanul Barbu, în care Maria recunoaște pe primul ei bărbat și la ivirea lui neașteptată într'o ciocnire puternică de sentimente contrare, în paroxismul durerii și al bucuriei își perde mințile, apoi cade moartă la pământ. Hetmanul Barbu ia lumea în cap, iar Petru? ... în curând i-să curmă și lui domnia și vieața. Aron cu bani recâștigă scaunul Moldovii, vine cu ajutor turcesc în țară, Petru

a 4 inimă tinere, după o lunguță cotitură se 'nțelege, în decursul căreia eroul nuvelii se plimbă cu armăsarii săi „nobilii și generoși“ prin București, ca să placă Zinei, dar fără succes; se duce apoi în Paris, ca înneccându-să în petrecerile fără sfârșit ale bonvivanților să uite pe *Zina*, dar n'o poate uita, pleacă și de aci, merge în Belgia, unde printr'o fericită întâmplare întâlnește iarăș pe *Zina*, devine apărătorul ei, apoi împreună cu fratele ei, Scarlat luptă și e rănit în războiul de independență. *Zina*

il lecuește în spital și-apoi venindu-și în fire, se cunună amândoi, ear fratele Zinei, Scarlat se cunună cu Ana, o fată de treabă.

În *Daniel* ni-se presintă tipul nobilului român de pe vremuri, al renegatului, care își pune fără muștrare de cuget brațul în slujba dușmanilor neamului său și cuvintează astfel: „Ce înțelegi sub cuvântul națiune română? La noi nu există, decât 3 națiuni: Nobili, Săcii și Sașii. Românii sunt iobagi. Eu sunt nobil, ear nu Român“. — Era chiar înainte de lupta dela Șelimbăr (1599, 28 Oct.) Daniel Zalasdi, Român de origine, îndrăgostit în Laura, sora lui Baltazar Corniș, e hotărît a lupta împotriva lui Mihaiu. O vedenie curioasă însă îi reamintește dragostea din pruncie pentru Maria — și reminiscențele acestei dragosti să fi fost atât de puternice, încât l'au făcut pe Daniel tocmai în toiul luptei să treacă pe partea Românilor și să lupte în șirurile lor, pentru-ca să se poată întâlni iar cu Maria, obiectul dragostei sale din pruncie. Să și întelnesc după sfârșitul luptei dar' au puțină vreme de a să bucura împreună, căci sunt surprinși de o ceată de vrăjmași, cari prind pe Maria, iar pe Daniel voiesc să-l omoare. Acesta însă singur își străpunge inima cu spada. (Pentru-ce nu moare luptând, să-și scape iubita? La mormântul lui vin și să roagă 2 femei în doliu, una brunetă (Maria), alta blondă (Laura) și mirată întreba cea brunetă pe cea blondă:

„Pe cine plângi femei?“ — „Pe logodnicul meu, dar' tu?“ — „Pe mirele meu. Imi iau adio dela umbra lui, pentru a mă retrage în pacea unei mănăstiri“. — „Eu te voiu însoți femei; și eu imi iau adio. Dar cum să chiamă el?“ — Daniel, Daniel Zalasdi. Dar al tău?“ — „Tot Daniel, tot Daniel Zalasdi“.

Caracteristica comună a acestor 3 nuvele e decî dragostea ca motiv al acțiunii, care e cu destulă invențiune tilcuită, dar cam lipsită de o analiză psihologică mai prbfundă. — Unde ar fi

să ne dea scriitorul tabloul emoționant al unei sbuciumări interne, al unei stări sufletești precare sau interesante să mulțumește a ne spune, că „nu e destul de desteră peana, sau nu cutează autorul (p. 10) orî că este chiar imposibil a descrie“... (p. 94) și crede, că cetitorul e îndestulit, dacă autorul își scuză necutezanța sa prin „limba naivă“ a lui Miron Costin. Pe alocurea totuș cutează a ne da însuș analiza psihologică a iubirii, dar nu îi succede a o face altfel decât în niște fraze tocite, pe care or-ce sextan le-ar putea înjgheba într'un moment de dispoziție lirică... La acestea se mai adaugă încă limbagiul prea modern și ciselat, în care Petru face declarația de amor iubitei sale Maria. N'avem nimic în contra acestei declarații, nici împotriva sentimentelor lui Petru, dar' ne-am fi bucurat mult dacă la 1592 declarația de amor s'ar fi făcut în alți termiși și într'un mod mai simplu și mai natura. Sentimentele și patimile, cari stăpânesc inima omenească pot fi și aceleaș în toate timpurile, dar felul manifestării lor diferă după timpuri.

În sfârșit încă o mică observare:

Prima nuvelă e o reminiscență din „Albina Carpaților“, pe ale cărei coloane a văzuț pentru întâia-oraă lumina. În aceeaș revistă să pot ceti nuvelele istorice ale lui I. A. Lăpădat; cu acestea vor fi având nuvelele de față multe însușiri comune. Noauă ne-a bătut la ochi asemănarea chiar prea mare a ideii fundamentale din „Petru Cazacul“ și din nuvela „Amor și Răsbunare“ a lui Lăpădat („Alb. Carp.“ I. nrîi 1—3). Aceleași motive: amor și răsbunare și într'una și în cealaltă — aproape aceleași persoane, numai cu rol și cu nume schimbat. În nuvela lul Lăpădat conspirația se face în contra lui Vlad Tepeș pentru răsbunarea lui Stanciu, pe care îl orbise Tepeș și se face prin Vintilă, căruia Stanciu pare a-î fi promis fata sa, pe Păuna iarăș numai de dorul răsbunării, care făcu și pe Maria să se îndrăgostească de Petru și să pună la cale conspirația împotriva lui Aron Vodă.

Maî aflăm însă și coincidențe formale, chiar la începutul acestor nuvele. „*Amor și răsbunare* începe prin a ne presenta pe Vlad Țepeș cum șede el la fereastră, răzimat pe cotul dela mâna stânga, cum privirile lui rătăceau între cer și pământ, fața lui esprima o duioșie și blândeță, pe buzele lui răsăria câte-un suris — „*Dar la ee să gândia el?*“.

Petru Cazacul, are un început aproape la fel plus un adaos descriptiv al anotimpului iubirii și o axiomă banală, că „Parfumul e nedeslipit de o femeie frumoasă ca de o floare“. Incolo și aci Maria stă cu capul răzimat, cu privirea percută, dar nu între cer și pământ, ci în tavan, chiar și buzele ei suriseră în momentul, când ne-o presintă autorul

întrebându-ne: „*La ce să gândia ea?*“ Aceste coincidențe atât de dese la îneput să înțelege dispar în cursul implicațiunilor de maî târziu fiind nuvela lui Lăpădat de o scurțime dramatică, iar a lui Popescu întinzându-se prin expunerea maî multor episoade, dintre cari unele nu tocmaî indispensabile. — Rămâne însă totuș constatat, că ideea ambelor novele e identică urzeala pânzăturii lor e perfect aceeaș, numai în bătală s'au întrețesut câteva fire, cari împetrițează acelaș fond și cărora autorul le poate mulțumi, că coloritul general al primei sale nuvele diferă totuș de acela al nuvelei: *Amor și răsbunare* de I. Al. Lăpădat.

(L-s).

ILUSTRAȚIILE NOASTRE.

Horia la împăratu.

Înălțate Împărate,
Vină și ne fă dreptate,
Te rugăm Măria Ta,
Că nu maî putem răbda
Asuprirea nemeșească
Și dreptatea ungrească. . .

Așa să fi cuvântat acum 119 ani Horia cel amărit până în suflet de jaful și de prăpăstenia, pe cari era nevoit a le îndura. Cuvântul lui strigător după dreptate cuprindea plânsul unui întreg popor, căruia destinul îi rînduise un șir prea lung de suferințe, cari se păreau, că nu vor maî conteni. Și Românul se dedase cu greul vieții. Așa e firea Românului: răbdurie. Răbdă Românul, însă *ține minte* și când îi vine apă la moara lui, dă împrumutul înapoi „cu duflă.“ Niște timpuri de cutremur, de cari se sperie gândul, un teatru înfiorător de pârjoluri și omoruri, par'că le vedem trecându-ne pe dinaintea ochilor când ne amintim de Horia, dar în figura lui e întrupată totodată întreagă istoria de suferințe, întreg trecutul de jaf și urgie al unui popor bun la suflet și de înaltă obîrșie, dar de care par'că 'și uitase Dumnezeu de o vreme încoace. Horia cade chiar la marginea acelei robii babiloniene. El vine ca să pună capăt unei stări de nesuferit, pe care a o schimba însă nu el era chemat, ci alții maî cu învățătură, maî cu vlagă, conducătorii, fruntașii neamului, cărora le lipsea însă curagiul, nota unui suflet mare, bărbătesc. Sub gluga lui Horia o

astfel de inimă bărbătească, o inimă de adevărat Român se sbătia umplută de ură. Ura în potriua celor ce îi amărau vieța bietului Român a făcut din opincarul, care era născut și el în zodia făr' de noroc a tuturor răsvrățitorilor — un erou, un luptător pentru slobozenia românească cea percută de veacuri.

Ajunse Românul să nu maî fie stăpân nici pe capul, nici pe vieța lui. În țară, unde îl plantase un neam mare și în care el se menținu cu încăpăținare în ciuda tuturor vijeliilor, ce potopiau peste dînsul — era suferit Românul numai pentru-ca din munca lui să tragă altul folosul. Ogorul udat de lacrimile românești, holda lucrată în sudoarea fețelor românești numai nemeșilor le umplea hambarul. Așa a fost soarta bietului Român veacuri de-arîndul. Dar toate până la o vreme!

Când ajunge cuțitul la os, atunci a bătut și ceasul celor îngâmfați în asupra. Și totuș revoluțiunea lui Horia nu ni-se presintă ca fapta nesocotită a unui moment de înconștiență. Ea e efectul întârziat al unor prea simțite cauze. Dacă e ceva de mirat în întreagă răscoală lui Horia, e, că de ce numai la 1784 s'a întemplat aceasta. Apoi te uimește și lipsa unui conducător de samă al poporului în acele vremuri, când totuș să fi avut și noi câți-va oameni. Ce făceau aceștia, până umbla Horia pe la împăratul? De ce nu și-au pus ei dintru început vaza lor în cumpănă, să-și fi jertfit poziția, capul, averea pentru ca să mijlocească îmbunătățirea sorții neamului. Atunci poate n'ar fi trebuit ca Horia încălțat în opinci și cu straița în băț să

bată de 3 ori drumurile până la Viena fără rezultat.

A merge la Viena? În vremea aceea o călătorie la Viena pentru un om ca Horia însemna a se pregăti pentru calea din urmă, din care cu greu va mai fi întoarcere. Înainte de a pleca ar fi trebuit să-și facă bietul om testamentul, dacă preste tot ar fi mai avut ceva de lăsat celor de-acasă. Dar în mintea Românilor însemna întruparea și izvorul dreptății. Acolo trebuia să meargă. Să vorbească cu Impăratu, că doar Impăratu și Dumnezeu nu vor fi și ei Unguri?! Și s'au dus. Și după-ce vor fi tot mers pe jos atâta negrită cale și după-ce au aflat în Viena un părintesc cuvânt și Dumnezeu i-a adus iarăș cu zile în munții, de unde plecară: au prins oamenii curaj, peste 2 ani la 1782 a doua oară se așterne Horia și Cloșca drumului și iarăș cer dreptăți dela Impăratu. Dreptățile nu li-să dau lor în mână, ci li-să spune, că meargă numai acasă și să fie cu așteptare, că Impăratul va da strașnică poruncă, să-i lase pe Români să trăiască și ei ca oamenii. — Așa făcu împăratul, dădea poruncă după poruncă, ca asuprirea să înceteze; dar n'a încetat, pentru-că poruncile Impăratului erau bune date, ca să rămână neimplinite. Atâta alergare la Viena și atâta bunătate, câtă li-s'a părut celor necăjiți a fi aflat acolo — i-a făcut în sfârșit, să pună mâna pe topor și să-și facă singuri dreptate, dacă nu le-o face legea. De aceea pleacă Horia în postul Crăciunului (1783) pentru a treia oară la Viena, de astădată numai singur. El voia să spună întâi Impăratului, ce are de gând, să-l roage, doar i-să va isbândi, ca pe calea legii, dela care n'ar fi voit să se abată — să-și ajungă scopul. Asta a fost călătoria lui cea mai însemnată la Viena. Acum fu primit în audiență la Impăratu, care i-a ascultat cu părintească bunăvoință întreg păsul și când a spus Horia, ce are de gând, să fi zis: „Thut ihr das!“

—chim.

La scaldă. Tabloul lui Bouguereau. Acum, când gerul anină turțuri la streșini, ear pomii sunt albi de promoroacă, — pictura drăgălașe a lui Bouguereau ne străpune în altă lume senină, dulce, caldă... vara!

Natura mândră, electrizează și pe frumoasele noastre nimfe, în mijlocul cărora »eos ipso« apare prefăcutul »Amor«.

POȘTA REDACȚIEI.

Novelist. Acest gen are la noi demni reprezentanți. Delavrancea, Gane, Caragiale, Slavici au să-ți spună multe-multe!

Și-apoi tema — de ce atât de străină?

N'ai găsit o sută și-o mie de motive românești!?

Și încă una: dacă vreai să treci de bun povestitor, învață limba curgătoare a lui Creangă, fraza abundentă a lui Delavrancea, graiul neîntrecut a lui Pann... cetește și cetește!

C. Intârzierea numerilor 9—10 se datorește unor reforme în tipografie, lucru, care poate obveni și 'n alte locuri. Presupunerea ta, că publicul și-a perdut iluziile, nu o putem primi, căci pe de-o parte intârzierea s'a reparat, ear pe de alta publicul nici n'a prea avut așa multe iluzii în legătură cu noi, căci în acest cas s'ar fi interesat mai mult. O să mergem încet pe calea apucată, îmbunătățind revista, întru cât ne vor erta puterile și așteptând cu pacință interesarea publicului românesc. Material avem din abundență.

Dist. Amb. Am primit versurile, dar poezie nu am aflat. Ne imputernicești, ca — eventual — să lăsăm vr'o strofă sau alta, care nu ne vine la socoteală. Părerea noastră e, ca să lași o strofă dela început și una dela sfârșit, ear restul să-l păstrezi pentru matală.

Abonatului Z. O astfel de carte n'a apărut încă în limba românească. S'au scris unele studii, dar scriere sistematică nici în limba germană nu se află, cu atât mai puțin în cea ungurească.

D-șoarei Lucr. Frenologia nu face parte din științele oculte și nici nu se poate numi încă »știință«. Să întemeiază pe o sumă de observări, având de scop constatarea raportului dintre lucrările intelectuale și constituția fiziologică a craniului.

Plângător. E saturată atmosfera poetică de tânguirii! Marele Eminescu a lăsat după sine o dungă uriașe de lumină în care saltă și se cuibăresc — ca și firele de praf în raza soarelui — „poetii secessioniști“. Dragul meu „Plângător“, nu vezi, că l'ai copiat enorm de rău pe Eminescu?

Recunoști... ei bine, vezi așa imi place să fie omul: sincer.

Ș'apoi e o strună așa de vechie, aceea pe care glăsuiești (leat 1902, glas tomatic) și chimbala e cam deranjată. De altfel și vremea e schimbătoare și rece, omul își poate ușor periclita organele cantative. (Și prin părțile noastre toți poetii și prozatorii sunt răciți).

Alte noutăți nu sunt în Pesta; ba da: erii au căzut primii fulgi de zăpadă.

Primiți, domnule Plângător etc...

A. R. Așteptăm cele promise. Mai ales versuri bune, trimite cât de multe.

Salutăm, întreg comitetul, pe Neagoș și pe Iancu! Servus!

Humorist! Ha, ha, ha! Un unicum exotic. Ean să-î dăm drumul:

Pieriți, voi gânduri posace.

Azi sunt foarte audace!

Vino, muza mea vivace

Și'ncoardă struna tenace,

Vreau să cânt azi eficace

Bucuriile burlace!

*

Trăiești dar, frate »eficace!«

R. Pav.

Șef-redactor:

ALEXANDRU CIURA.

Editor și redactor resp.:

AUREL PAUL BĂNUȚIU.